

/10/ INSTRUE PRECEPTIS ANIMUM

Instrue preceptis animum je promluvou při determinaci **faráře Pavla**, rok neurčen.

Soupis pramenů: B–S č. 40.

Překlad podle edice: A. Schmidtová, *Positiones*, s. 76–80, komentář s. 226 (původní edice Höfler, *Geschichtschreiber II*, s. 100–103).

Překlady: M. Svoboda, s. 15–18; E. Stein, s. 55–61.

Rukopis: NK Praha, X D 10, 116v^a–117r^b (Husovo autorství dosvědčeno na fol. 116v^a: *Recomendacio baccalariandi fabricata per M. Hus*).

Instrue preceptis animum má Husovo autorství udáno rukopisem. Obdobně jako předcházející text cílí také rekomendace *Instrue* k životní situaci uchazeče. Kdo jím v tomto případě byl, není známo, je dochováno pouze křestní jméno Pavel. Také nevíme, kdy byla tato řeč proslovena, badatelé se odvažují jen přibližných a velmi nejistých odhadů. Jako se rekomendace *Quere quid sit virtus* obracela svými morálními výzvami k urozenému mladému muži a vycházela z nároků jeho šlechtického stavu, zde mluví Hus ke knězi, který je jako farář zodpovědný za svěřenou obec. S požadavkem mravného a ctnostného života přichází tak či onak, někdy se zásadním důrazem, většina našich textů, zde je však přímo spojen s nárokem kladeným na kněze: má být vzdělaný a pedagogicky schopný, ale především má vzorně mravně žít. K tomu Hus cituje řadu napomenutí z autorit, na konci je zde ze sbírky *Facetus* několik veršů o tom, jak má vypadat kněz, a ještě před nimi dvojverší „ani tonzura velká, šat krásný a okrouhlá mitra nedělá člověka knězem; jen mysl, jež hříchu je prosta.“ Tyto veršičky se v morálních textech, také v produkci české reformace, objeví častěji a mají značný počet variant, jak je zřejmé také z Waltherova soupisu středověkých latinských rčení a přísloví. Pokud se podařilo zjistit, užívají tyto gnómy výrazů pro kapuci nebo kápi řeholníka, event. pro příslušnou obuv (*cuculla, cappa, botta*) a výslovně se týkají mnicha (*monachus*); verše v našem textu jsou převezeny na kněze, je zde tonsura (*corona*), mitra (dokonce biskupská a opatská,

ale může označovat jakoukoli kněžskou pokrývku hlavy) a klerik ve významu kněz (*clericus*). Jde tedy o nárok na mravní kvalifikaci kněze, nárok, který později u Husa dozrál až k obhajobě radikálních Viklefových článků *Nullus est dominus* a *Si episcopus vel sacerdos*, požadavek v kontextu naší rekomendace ještě nijak mimořádný, jde zatím o obecně platné morální devizy. – Za zmínku zde stojí ještě i Husova práce s autoritou Alana ab Insulis. Uvádí z tohoto předního básníka 12. století verš „a kdo se snaží, aby zbavil lid hříšného zla“, přičemž záměnou dvou slov značně změnil význam: Husovi jde o práci kněze s lidem, zatímco Alan mluví o nezbytnosti bdělého studia – „kdo studuje, aby zbavil se omylů, chyb“. Přitom ale v rekomendaci *Forcia adversis*, která v tomto našem souboru překladů následuje, cituje Hus tytéž Alanovy verše v originální podobě a v původním kontextu.¹ Pravděpodobně si také uvědomuje, že Alanus ab Insulis není karatelem, jakému by šlo o nápravu kněžského stavu: když dále ve *Forcia adversis* cituje jiné verše z jeho *Liber parabolarum*, zvláště upozorňuje, že na tomto místě Alan mluví sice obrazně, avšak speciálně o kněžích.

Vzdělávej svého ducha studiem

Náš kandidát dobře ukázal, jak Vaše ctihodnost vyslechla, že je sice chvályhodné mluvit, ale mlčet že je obtížnější. To mne navádí k obojímu, ale teď musím spíš mluvit (i když mám strach, že budu chybovat), abych tak mohl být uchazeči nápomocen aspoň nepatrným povzbuzením a jeho ducha přiblížit ke šťastnému přijetí odměny.

Vidím přece, že je člověkem, tudíž vůbec nejušlechtlejším a nejvyšším tvorem, neboť podle Filosofova v první knize Živočichopisu² „je tím nejušlechtlejším a nejvyšším, a také nám nejlépe a nejdůvěrněji známým, živočichem, právě člověk“; proto se nemůžeš u žádného živočicha setkat s krásnější podobou než u člověka, jak říká Filosof tamtéž. A podle Filosofova v první knize Etiky³ je povaha člověka dvojitá, tedy rozumná a živočišná. Živočišná, poněvadž se živočišně oddává svým vášním, aniž by je náležitě krotil rozumem, a proto říká Filosof v sedmé knize Etiky:⁴ „Jako zvířeckého označuji člověka, o jakém se říká, že rozřezává břicha těhotných žen a děti požírá, anebo si vůbec libuje v nějaké zvrácenosti.“ To je tedy člověk živočišný, jenž je smýkán smyslným hnutím a jako zvířecký živočich se noří do špíny hříchů. Rozumný je ten člověk, jenž se řídí vládou rozumu. A takový je opět dvojitý, poněvadž jeden se nazývá rozumový nebo andělský, druhý božský. Andělský je ten, jenž opouští život pozemský a již zde na zemi žije andělským způsobem, ale

1 Alanova *Problemata (Liber parabolarum)* najdeme podle katalogů v pražských rukopisech 14. a 15. století několikrát, častěji se zde objeví jiná Alanova díla (*De planctu naturae* a *Anticlaudianus*).

2 *Auctoritates Aristotelis*, De animalibus I, č. 3, s. 209 (Bekker 491a).

3 Srov. Aristoteles, *Ethica Nicomachea* I, passim.

4 Tamtéž VII, 6 (Bekker 1148b).

božský je ten, který se skrze kontemplaci a lásku zcela rozplyne v Boha, vede téměř božský život,⁵ připodobní se Bohu a pozemskými záležitostmi se nezabývá. Aby se tedy náš kandidát stal člověkem nikoli živočišným, ale andělským nebo božským, je zapotřebí radou povzbudit jeho ducha a podněcovat jej k ctnostnému konání. Vzal jsem si k tomu výrok výborného rádce ve věci mravnosti, morálního filosofa Catona:⁶

Vzdělávej svého ducha studiem.

Vážení mistři a páni, Vaše ctihodnost bezpečně ví, že podle Filosafova v první knize Druhých analytik⁷ veškeré lidské úsilí směřuje k poznání, veškeré poznání pak má směřovat k ctnosti a veškerá ctnost k tomu, abychom se stali dobrými, poněvadž o ctnost usilujeme nikoli proto, abychom došli k poznání, ale proto, abychom se stali dobrými (druhá kniha Etiky⁸), a ctnostnými se stáváme proto, abychom dospěli ke štěstí a tak konečně došli klidného spočinutí v kráse co nejpříjemněji, nejúplněji a nejlépe, neboť „šťěstí či blaženost je tím nejkrásnějším a nejpříjemnějším“ (první kniha Etiky⁹). Je nemožné dobrat se štěstí bez předchozího ctnostného jednání, jelikož bez ctnosti nikdo nemůže být šťasten (první kniha Etiky¹⁰) a podle Seneky¹¹ být šťasten znamená chtít to, co je možné mít, nechť nic špatného, nepociťovat žádný nedostatek. Je tedy zřejmé, že tak velkolepá hojnost se nedává těm, kdo pociťují nedostatek, tak jasná záře těm, kdo žijí v temnotách, ani nejvyšší rozkoš těm, kdo prahnou po tělesných požitcích (vždyť „ke hvězdám se nemíří skrze potěšení“, naopak, „trápení má provázet zase trápení“, jak říká Galfredus de V. v Nové poetice¹²), a že jasné poznání není dáno bezcharakterním lidem. A tak kdo chceš oplývat takovým nadbytkem, buď naplněn ctností a ctnost vyzářuj, prchej před temnotou zločinu, dělej pokroky v ctnosti a vědění. Snažís-li se zasloužit si nekonečnou odměnu, usilovně pracuj, chceš-li poznat nekonečné, uč se konečnému. **Vzdělávej svého ducha studiem**, neboť tak se míří ke hvězdám. Abys nebyl člověkem živočišným, o němž už byla řeč, **vzdělávej svého ducha studiem**; abys byl člověkem rozumným, stále zdokonaluj svůj rozum a **vzdělávej svého ducha studiem**; abys byl člověkem andělským, vzdaluj se pozemskému životu, žij andělsky a **vzdělávej svého ducha studiem**; abys byl člověkem božským, povznes se

5 *Vitam heroicam*, život héra, poloboha.

6 *Catonis Disticha* III, 1. Citováno též v rekomendaci *Studuūt agere*.

7 Srov. Aristoteles, *Analytica posteriora* I, 1–2 (Bekker 71a–72a).

8 Srov. Aristoteles, *Ethica Nicomachea* II, 2 (Bekker 1103b).

9 Srov. Aristoteles, *Ethica Nicomachea* I, 9–10 (Bekker 1099a).

10 Srov. *Auctoritates Aristotelis*, Ethica I, č. 22, s. 234 (Bekker 1099b); srov. Aristoteles, *Ethica Nicomachea* IV, 7 (Bekker 1124a).

11 Odkaz k Senekově stoické morální nauce je zde obecný, srov. též Augustinus, *De Trinitate* 13, 5. Srov. též rekomendaci *Principatus virum ostendit*.

12 Galfredus de V. *Poetria nova* 496–498.

kontemplací a láskou k Bohu, veď život téměř božský,¹³ připodobni se Bohu, pohrdni pozemskými věcmi a

„studiem vzdělávej ducha,
vždyť ten, kdo vzdělání nemá, už zaživa jako by zemřel“,
jak praví veleučení Cato.¹⁴

Možná ale namítneš: Pořád opakuješ **vzdělávej**, ale jak se mám vzdělávat, to mne neučíš. Na to tedy, Pavle, řeknu jako Cato:¹⁵

„Mnoho si můžeš odnést, však jestli tím pohrdneš, neviň mne, svého učitele: jen ty jsi zavinil ztrátu!“

Mé rady čti tak, abys jim rozuměl a s porozuměním je pak uváděl v život. Jsi kněz, a tak „modli se k Bohu, rodiče cti, zachovávej cudnost, v čistotě žij, nelži, před prodejnou ženou prchej, čti knihy a to, cos přečetl, si pamatuj, hry v kostky se vyvaruj a ctnosti se přidržuj.“¹⁶ Jsi farář: „sud' spravedlivě, počínej si svědomitě, pečuj o svěřenou obec, půjčuj zdarma, hled' komu dáváš – tedy chudému, spi jen tolik, co musíš“,¹⁷ to jest ne víc,

„raději stále bdi a neoddávej se spaní“,¹⁸

poněvadž

nemá spát člověk, který se blíží k útesům Sirén,
a kdo se snaží, aby zbavil lid hříšného zla.¹⁹

Jsi farář: „bud' vlídný, nehněvej se bez příčiny, nepřehlížej níže postaveného, říd' se pravidly, která jsi stanovil, prokázanou laskavost si dobře pamatuj, lásku“ k Bohu i k podřízeným „uchovej trvale, snaž se dělat, co je spravedlivé“,²⁰ a **vzdělávej svého ducha studiem**, jak zněla slova na samém začátku uvedená.

V těch slovech se stručně nabádá ke třem věcem: za prvé je to plodné pěstování znalostí, říká-li se **vzdělávej**, za druhé cenné osvojení vědomostí, říká-li se **studiem**, za třetí ctnostmi zdokonalený život, připojí-li se **svého ducha**. A tak **vzdělávej své**

13 Srov. pozn. 5.

14 *Catonis Disticha* III, 1. Citováno též v rekomendaci *Studuūt agere*.

15 Tamtéž III, Praefatio mediaevalis 3–4.

16 Tamtéž, *Breves sententiae* 1, 2, 12, 9, 44, 25, 26, 27, 37, 35.

17 Tamtéž, *Breves sententiae* 43, 14, 15, 16, 17, 19. Citováno též v rekomendacích *Quere bonos mores*, *Recte vivas* a *Da adverbia*.

18 *Catonis Disticha* I, 2. Citováno též v rekomendacích *Quere bonos mores* a *Recte vivas*.

19 Srov. Alanus ab Insulis, *Liber paraboliarum* III, 247–248. Citováno též v rekomendaci *Forcia aduersis*.

20 *Catonis Disticha*, *Breves sententiae* 29, 30, 47, 49, 50, 56, 55. Srov. pozn. 5 u *Recte vivas* a téma rekomendace *Studuūt agere*.

ho ducha studiem, abys byl hodnotným člověkem díky znalostem a vědomostem, abys druhým byl prospěšný při studiu a ctným životem abys zdokonalil svého ducha. **Vzdělávej studiem**, aby studium bylo tvým věděním, **studiem vzdělávej**, abys měl schopnost vyučovat, **studiem vzdělávej svého ducha**, aby ze studia vzešel dobrý život.

Opravdu, jelikož jsi kněz, a nejen kněz, ale kněz a farář, potřebuješ toto trojí, co bylo zmíněno ve slovech tématu – tedy studium, vyučování a život. Studium, díky němuž by ses vyvaroval všeho zlého a vědomě se přiklonil k dobru; vyučování, abys svým podřízeným prospíval tím, že jim zprostředkuješ správné poučení; život, abys byl svou dokonalou existencí zářivým vzorem pro ostatní.

A tak <za prvé> **vzdělávej svého ducha studiem**, abys byl znalý, učící a dokonalý, protože znalost bez učení není k ničemu. Proto říká Persius:²¹

„Což docela ničím
není vědění tvé, když o něm nevědí druhí?“

Naopak <za druhé> vyučovat bez znalostí je naprostá pošetilost a té se podivuje Alan, který v *Problematech* praví:²²

„Divím se velice tomu, že dere se na cestu vůdce
ten, kdo o ní nic neví, zjevně jí neprošel sám“,
a proto říká:²³

„Je to prosté: nemůže slepý vést slepého cestou,
aby jeden i druhý do jámy nespádli pak.“

Za třetí znalosti a učení jsou bez dobrého života zcela jalové. A na tomto místě Alan v úvaze nad takovou prázdnotou promlouvá obrazně především ke kněžím, kteří učí jiné:²⁴

„Napřed se tedy musí důkladně umýt ta ruka,
jíž si pak dovolí někdo boží nádoby mýt.
Čistá ruka tu nádobu čistou víc vyčistí ještě,
nečistá ruka ji ušpiní víc, než jak byla dřív.“

A dodává:²⁵

„Každý ať napřed hledí se vředů ve tváři zbavit,

21 Persius, *Saturae* I, 27 (přel. J. Nováková).

22 Alanus ab Insulis, *Liber paraboliarum* IV, 397–398.

23 Tamtéž IV, 391–392.

24 Tamtéž V, 453–456.

25 Tamtéž V, 461–462. Citováno též v rekomendaci *Proice omnia ista*.

může se teprve pak mým malým pupínkům smát.“

Tak se i Ovidius vysmívá prázdnotě toho, kdo učí a nekoná, když říká v první knize Umění milovat:²⁶

„Neuměl poradit sobě, jiným však radíval rád.“

Ovšem za čtvrté je velmi dobrý život spjatý se znalostí a učením, jak uvádí Filo-
sof v osmé knize Etiky:²⁷ „Nejlepší je ten, kdo ctnost uplatňuje nejen vůči sobě, ale
i vůči ostatním“, tedy znale vyučuje ctností, nejhorší je ten, kdo ničemně jedná
vůči sobě i vůči druhým.

Ty tedy, Pavle, **vzdělávej svého ducha studiem**, abys byl znalý, abys učil a dobře
žil, abys byl bezúhonný v životě, pravdivý v učení, skvělý vzděláním: za prvé pro
sebe (poněvadž Seneka ve čtvrté knize Deklamací říká:²⁸ „Zavrženíhodný je kněz
tělesně postižený a zločinný“); za druhé pro ostatní, aby na tobě lidé, jak jsem
řekl, neshledali neužitečnost a prázdnotu, kdybys opustil pravé učení; ale zejména
si uchovej zásadní vlastnost kněžství, tedy ctnostný život, což je ozdoba kněžství,
protože

„ani tonzura velká, šat krásný a okrouhlá mitra
nedělá člověka knězem; jen mysl, jež hříchu je prosta.“²⁹

Poslyš, co o knězi říká Facetus:³⁰

„Ať je rozvážný, moudrý, ať nikdy se předvádět nechce,
důstojně vpřed ať jde, po cestě neztrácí cíl.
Až bude starcem, ať ctihodný je, ať důstojně, vážně
vede k tomu svůj lid, že vždy je třeba dbát cti.
Ať tím, jak vede svůj život, je příkladem pro všechny všude,
aby břemeno hříchů nenesl sám, a s ním lid.“

Tak **vzdělávej svého ducha studiem**. A abys jej vzdělával ještě usilovněji, jako
jistě povzbuzení ti uděluji titul bakaláře svobodných umění, abys svým duchem,
jenž byl vzdělán studiem, dosáhl úspěchů ve vědění, ve vyučování i v životě.

26 Ovidius, *Ars amatoria* I, 84. Citováno též v rekomendaci *Proice omnia ista*.

27 *Auctoritates Aristotelis*, Ethica V, č. 88, s. 239 (Bekker 1130a). Citováno též v rekomendaci *Filius esto bonus*.

28 Srov. Seneca Rhetor, *Controversiae* IV, 2.

29 Walther 1010, 1011. Soupis pod těmito čísly odkazuje na další varianty dvojverší.

30 *Facetus (Moribus et vita)* 53–54, 57–60.

